

УДК376.0264-053.4:81'23

DOI 10.32626/2413-2578.2022-20.103-111

О. МІЛЕВСЬКА

elmilevskaya@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5474-4158>

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДІЄСЛІВНОЇ ЛЕКСИКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Відомості про автора: Мілевська Олена Павлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії та спеціальних методик факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (Україна). У колі наукових інтересів дидактико-методичні аспекти формування лексичних умінь у дітей з порушеннями мовлення. Email: elmilevskaya@gmail.com

Contact: Olena Milevska, Ph.D. in Pedagogy, Associate professor of the Department of Speech Therapy and Special Techniques of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University, Ukraine. Scientific interests: didactic and methodological aspects of the formation of lexical skills in children with speech disorders. Email: elmilevskaya@gmail.com

Відомості про наявність друківаних статей: 1) Мілевська, О.П. (2021) Змістові засади формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. № 37. С. 156-160. 2) Мілевська, О.П. (2021) Дослідження дієслівної семантики у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення. *The XXX International Science Conference «Interaction of society and science: problems and prospects», June 15–18, 2021, London, England*. С.334-341. 3) Мілевська, О.П. (2021) Специфіка засвоєння дієслівної семантики дітьми із загальним недорозвиненням мовлення *The XXVII International Science Conference «Multidisciplinary academic research and innovation», May 25-28, 2021, Amsterdam, Netherlands*. С.459-464. 4) Мілевська, О.П., Прокопівнюк М.А. (2021) До питання дидактичних умов формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Психологія та педагогіка у системі сучасного гуманітарного знання XXI століття: зб. тез наукових робіт учасників міжнар.наук.-практ.конф. (10-11 грудня, 2021 р., м. Харків): Харків, ГО «Східноукраїнська організація «Центр педагогічних технологій», С. 25-28.*

Мілевська О.П. Психолінгвістичні аспекти формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Стаття присвячена проблемі аналізу детермінуючих факторів

формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення з позицій психолінгвістичного аналізу лексичного розвитку дитини. Визначено основні лінгвістичні характеристики дієслівної лексики та висвітлено її психологічну сутність з огляду на репрезентації пізнавального досвіду індивіда; наголошено на значенні дієслівної лексики для розвитку смислових компонентів мовлення, синтаксичних структур та змістовності дитячого мовлення. Схарактеризовано особливості опанування дієслівною лексикою дітьми із загальним недорозвитком мовлення: порушення розрізнення семантико-граматичних форм дієслів, ситуативні вербальні та жестові заміни дієслів, звуження семантичного поля дієслів, труднощі реалізації синтаксичних зв'язків дієслів у висловлюваннях. Проаналізовано складність дієслова як мовного явища і визначено, що поряд зі збереженням основного лексичного значення при зміні виду дієслова можуть змінюватися відтінки їхніх значень. Зазначено про важливість оцінки сформованості у дітей граматичних форм дієслів, семантичних (префіксальних, суфіксальних), лексико-семантичних форм дієслівної синонімії, антонімії, багатозначності; навичок лексичного контролю у процесі вживання дієслів. Визначено, що порушення лексико-семантичних та семантико-синтаксичних зв'язків дієслів є чинниками порушень у розвитку дієслівної предикації.

Ключові слова: дієслівна лексика, загальне недорозвинення мовлення, лексико-семантичні характеристики, синтаксичні зв'язки, дієслівна предикація, семантична структура, психологічний зміст.

Milevska O. Psycholinguistic aspects of formation of verbal vocabulary in preschoolers with general speech underdevelopment. The article is devoted to the problem of analyzing the determining factors of the formation of verbal vocabulary in preschoolers with general underdevelopment of speech from the standpoint of psycholinguistic analysis of the child's lexical development. The main linguistic characteristics of the verbal vocabulary are determined and its psychological essence is highlighted in view of the representations of the cognitive experience of the individual; the importance of verbal vocabulary for the development of semantic components of speech, syntactic structures and content of children's speech is emphasized. The peculiarities of the acquisition of verbal vocabulary by children with general underdevelopment of speech are characterized: violation of the distinction between semantic and grammatical forms of verbs, situational verbal and gestural substitutions of verbs, narrowing of the semantic field of verbs, difficulties in realizing syntactic connections of verbs in statements. The complexity of the verb as a linguistic phenomenon was analyzed and it was determined that, along with the preservation of the main lexical meaning, when the form of the verb changes, shades of their meanings may change. The importance of assessing children's formation of grammatical forms of verbs, semantic (prefix, suffix), lexical-semantic forms of verb synonymy, antonymic, ambiguity is noted; lexical control skills in the process of using verbs. It was determined that violations of lexical-semantic and semantic-syntactic relations of verbs are factors of violations in the development of verbal predication.

Keywords: verbal vocabulary, general underdevelopment of speech, lexical-semantic characteristics, syntactic relations, verbal predication, semantic structure, psychological meaning.

Постановка проблеми. Формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення є актуальним напрямом досліджень у логопедії і розглядається в контексті проблеми лексичного розвитку цих дітей. Розв'язання такої проблеми ґрунтується на міждисциплінарному підході з огляду на необхідність урахування механізмів мовленнєвої діяльності, дидактико-методичних основ корекції загального недорозвитку мовлення та психологічних закономірностей розвитку мовлення в цілому. Усвідомлення факторів, які сприяють розвитку мовлення у дітей на різних етапах онтогенезу, визначення обставин, які стимулюють чи затримують його розвиток є важливим для організації логокорекційного впливу.

Дієслівна лексика української мови як лінгвістична категорія має складну семантичну структуру, а саме відзначається наявністю чисельних лексико-семантичних груп. Одні з них кваліфікуються як спільні (дієслова руху, дії, стану, місцеперебування, буття, соціальних та ментальних дій, процесуальні тощо), інші – як такі, що не перетинаються (дієслова звучання, володіння, звуконаслідування, виникнення, появи, фазові та модальні дієслова тощо) (Дишлева, 2008; Леута, 2009). Ці особливості дієслівної лексики об'єктивують труднощі організації смислових зв'язків та специфіку структурування семантичних полів дієслів.

З позицій психологічного підходу у дослідженнях мовленнєвого розвитку дитини дієслівна лексика є важливими репрезентантом психічного (чуттєвого, ментального) та фізичного сприйняття та відображення навколишнього світу. Відтак, звуження обсягу дієслівної лексики, та, відповідно, обмеженість семантичних полів дієслів спричинятимуть труднощі мовленнєвого опосередкування пізнавального досвіду дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дієслівна лексика та процес опанування нею в онтогенезі дитячого мовлення є предметом наукових досліджень у галузях лінгвістики, лінгводидактики, психології мовлення, психолінгвістики, логопедії. Науковці аналізували лексико-семантичні та процесуальні характеристики дієслова (М. Лукач, 2014; В. Русанівський, 1986; М. Anisfeld, 1984); визначали зв'язок між семантичними та граматичними характеристиками дієслів (Н. Костишин, 2005; І. Вихованець, М. Плющ, К. Городенська, 1988); вивчали вплив провідної діяльності дитини на процес засвоєння нею дієслівної семантики (О. Гвоздев, 2007; М. Жинкін, 1958; О. Леонтьєв, 1965); розкривали залежність рівня розвитку зв'язного мовлення від рівня опанування нею дієслівно-предикативною лексикою (С. Цейтлін, 2000); розглядали особливості включення дітьми дієслів до системи дієслівної словозміни на етапах раннього онтогенезу мовлення (М. Anisfeld, 1984; М. Tomasello, 1992), досліджували динаміку опанування синтаксичних структур у

відповідності з кількісним і якісним розвитком дієслівного словника (С. Цейтлін, 2000, Л. Калмикова, 2003, А. Богуш, 1993).

Окремі аспекти проблеми формування дієслівної лексики у дітей із ЗНМ знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених-лінгвістів та корекційних педагогів (логопедів). Зокрема, Г. Грибань, Л. Трофіменко визначили специфіку розрізнення дітьми із ЗНМ значень афіксальних дієслів; Є. Соботович, Л. Трофіменко та ін. засвідчили обмеження кількості значеннєвих зв'язків дієслів і, як наслідок, малий обсяг семантичного поля дієслів; О. Мілевська виявила переважання непродуктивної стратегії сприймання та засвоєння значення дієслівної лексики (інтуїтивно-практичної) у старших дошкільників із ЗНМ.

Метою статті є узагальнення домінуючих факторів становлення дієслівної лексики у дітей із ЗНМ з позицій психологічних та лінгвістичних механізмів опанування мовлення.

Виклад основного матеріалу. В онтогенезі мовлення дитина опановує лексичний компонент поступово і мультивекторно – засвоює одночасно різну лексику. Результат засвоєння дитиною лексичного компоненту виявляється у здатності адекватно розуміти і правильно вживати лексичну семантику відповідно до контексту, до цілей спілкування, з дотриманням норм лексичної сполучуваності.

Водночас, процес збагачення дитячої лексики відбувається у нерозривному зв'язку із розвитком мислення дитини (Л. Виготський, О.М. Леонтьєв, Ж. Піаже, Б. Серебрєнніков, О. Шахнарович та ін.), оскільки засвоєне слово узагальнює предмети, дії, ознаки співставно з віднесенням його до певної категорії. Цей процес, на думку науковців, створює для дитини нові можливості у комбінуванні та структуруванні інформації про навколишнє. В цьому зв'язку, важливими є результати психолінгвістичних досліджень про те, що центральною категорією розвитку дитячого мовлення є психологічна предикативність як співвіднесення змісту висловлювання з дійсністю (Л. Виготський, О.О. Леонтьєв, 1990; О. Шахнарович, 1974 та ін.).

Від рівня розвитку лексичного компоненту значною мірою залежить вербальна поведінка дитини, адже для процесу породження висловлювань необхідно добирати слова з того запасу, який зберігається у її довготривалій пам'яті, а основним критерієм такого відбору виступають семантичні характеристики слова (Л. Виготський; Є. Соботович, 1997).

Дослідження у галузях лінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики доводять значимість дієслівної лексики для реалізації змісту мовлення, для утворення смислових сполук – словосполучень та речень (А. Богуш, Н. Горбунова, О. Гвоздєв, М. Жинкін, О. Калмикова, С. Цейтлін). Провідним для сучасної лінгводидактики та для логопедії є положення про предикативність мовлення (О.О. Леонтьєв, М. Жинкін, О. Шахнарович та ін.), згідно з яким предикат мовленнєвого висловлювання виступає як його основний структурний компонент. Сутність предиката, на думку Н. Арутюнової, полягає в позначенні та оцінці предметів дійсності, їх відношень один до одного. В свою чергу, роль предиката мовленні найчастіше виконує дієслово. Його центральна позиція у лексичній системі

зумовлена його ж семантичними функціями, морфологічними категоріями та синтаксичним вживанням (І. Вихованець, О. Конєва, А. Уфімцева та ін.). Опанування системою дієслівних предикатів детермінує формування навичок структурної організації висловлювання, результатом чого є засвоєння синтаксичних структур різних типів.

Під час аналізу дієслівної лексики ученими розглядаються наступні аспекти: лексико-семантичний (дієслово як лексема), семантико-синтаксичний (дієслово у якості компонента змістової структури речення) та динаміко-функційний (дієслово виступає в ролі структурно-функційного вузла синтаксичної схеми речення).

Опанування лексикою в дитячому віці підпорядковане загальним психологічним закономірностям засвоєння інформації: від чуттєвого сприймання через опосередкування власним практичним досвідом до засвоєння сутності (С. Кацнельсон). Щодо онтогенезу дієслівної лексики, науковці враховують її семантичну типологію: дієслова сприймання (бачити, чути, дивитися, слухати, торкатися тощо) дієслова діяльності (їсти, пити, спати, шити, замінити тощо) та станів (радіти, любити, переживати, гніватися, пишатися тощо).

Об'єктивна складність у семантиці дієслова, на думку А.Уфімцевої, полягає в характері його логіко-предметного змісту. Конкретне значення дієслова може виявлятися не тільки лексично, тобто залежати від семантики слів, які з ним поєднуються, але й синтаксично (структурний тип додатка, підмета, характер моделі) (А.Уфімцева, 2010).

Особливості засвоєння дієслівної лексики пояснюються як лінгвістичними, так і психологічними її характеристиками. Зокрема, опанування таких семантичних характеристик як процесуальність (позначення дії), фазовість (початок, середина, кінець: тривалість, закінченість, нетривалість, незакінченість), чи психологічних характеристик, таких як передача емоційного, почуттєвого, розумового, фізичного стану тощо, потребує чіткого узгодження смислових (психологічних) та мовних (лінгвістичних) механізмів.

Процес засвоєння дієслів дітьми раннього віку досліджував відомий американський психолінгвіст М. Томаселло. Науковець дійшов висновку, що кожне дієслово, яке дитина починає вживати, по-різному включається нею до системи дієслівної словозміни. Тому у мовленні дітей раннього, а потім й молодшого дошкільного віку можна почути правильні та неправильні дієслівні форми; окрім цього, дітям часто доводиться самотійно конструювати дієслівні словоформи під час переходу від однієї основи до іншої [13]. Подібні характеристики процесу засвоєння дієслівної лексики знаходимо і у дослідженнях вітчизняних науковців (праці О. Гвоздева, Л. Калмикової, С. Цейтлін, М. Лісіної та ін.); вони отримали своєрідне позначення – „еволютивний аграматизм”, тобто допустимий, перехідний; при цьому помилки вживання слів та словоформ у дитини мають типовий характер: „сиди - *сиду*” за аналогією до „іди – *іду*”; „малюй – *малюваю*” за аналогією до „читай – *читаю*”; „різати – *ріжить*” за аналогією до „чистити – *чистить*” і т.д. [11; 4].

Складність дієслова як мовного явища пов'язана також з тим, що поряд зі збереженням основного лексичного значення при зміні виду дієслова можуть змінюватися відтінки їхніх значень. Наприклад, „нести – принести, віднести, занести, винести, донести”; „мити – помити, вимити, перемити, домити” та ін.

Окрім цього, для дієслів характерні різні типові відтінки значень: початок дії (*загородити, побігти*), результативність дії (*дочекались, випросити, додзвонитись*), вичерпаність дії (*перехворіти, відпрацювати*), достатність дії (*наговоритись, наїстись, насміялись*), одноразовість (*увійти, гримнути, крикнути*) тощо.

Уявлення про семантично-диференційні ознаки різних дієслівних форм формуються у дітей під впливом систематичного навчання, під час опанування граматики рідної мови [1; 4].

В умовах мовленнєвого дизонтогенезу, спричиненого загальним недорозвитком мовлення (далі ЗНМ), процес засвоєння лексичного компоненту в цілому, та його дієслівної ланки зокрема, має ряд особливостей (Л. Бартенєва, О. Ткач, Н. Жукова, О. Мастюкова, Є. Соботович, Л. Трофіменко, Ю. Рібцун та ін.). Це виявляється в обмеженості їхнього словника, звуженні смислової структури слова та несформованості різних типів його значень – синонімічних, антонімічних, переносних тощо.

У дітей із ЗНМ відзначається значно менший, порівняно з нормою, обсяг семантичних полів та більш низький рівень смислових зв'язків між словами, які організують ці поля. Стосовно дієслівної лексики науковці зазначають такі типові недоліки її засвоєння дитиною із ЗНМ:

- жестові заміни дієслівних лексем (показ, жести імітація замість називання);
- пропуски дієслів у словосполученнях та реченнях;
- змішування значень дієслів за функціональною чи фонетичною ознакою;
- недоліки у розрізненні дієслівної семантики в цілому (Г. Грибань, О. Мілевська, О.Ткач).

Відтак мовлення дитини із ЗНМ втрачає змістовність, смислову наповненість. З іншого боку, змістовність мовлення, точність передачі смислу великою мірою залежать від лексико-семантичних умінь – умінь з використання лексичних засобів для відображення смислових зв'язків [2; 7].

Відповідно, формування лексичного компоненту у дітей з ЗНМ детермінується процесами актуалізації та корекції смислових зв'язків між семантичними одиницями з урахуванням значення дієслівної лексики як смислоутворюючої одиниці для побудови висловлювань.

Разом з цим, на сучасному етапі розвитку логокорекційних методик широко враховуються дані наукових досліджень щодо психологічних механізмів порушень структурних складових мовленнєвої діяльності та закономірностей їх компенсації у контексті особливостей розвитку мовленнєвої функції у дітей дошкільного віку із ЗНМ (Л. Трофіменко, 2014). Зокрема, дані про те, що для засвоєння лексичного значення слова необхідна

сформованість ряду розумових операцій, а саме: структурування мовно-мовленнєвої ситуації на основі виділення у ній окремих семантичних елементів; встановлення зв'язку між семантичними елементами й мовно-мовленнєвими засобами їх вираження; співставлення однакових компонентів дійсності та визначення їх загальних ознак; визначення системи зв'язків між словами; узагальнення різних значень слова; практична класифікація слів за семантичними ознаками [9, с. 4]

За умов нормотипового онтогенезу мовлення перехід дитини від орієнтування з лексичного значення слова на граматичне значення ґрунтується на засвоєнні нею абстрактно-узагальненого лексичного значення слова, наслідком чого є розвиток умінь класифікувати слова відповідно до цих значень (слова на означення предметів, дій предметів, та їхніх якостей) на практичному рівні. Проте, у дітей із ЗНМ спостерігається відставання на 1-2 роки в розвитку означених мовленнєвих умінь (Е. Данілавичюте, І. Марченко, В. Тищенко та ін.).

Оскільки дієслівна лексика відіграє важливу роль в організації синтаксичних одиниць та є основою комунікації, сповільненість формування лексико-семантичних та семантико-синтаксичних зв'язків дієслів може призвести до порушень у розвитку предикативної функції мовлення загалом. Вторинним наслідком таких порушень є труднощі формування внутрішнього мовлення і згодом – порушення уміння виразити власну думку у розгорнутому висловлюванні.

Засвоєння дітьми із ЗНМ дієслівної лексики як складової лексичної системи мови ускладнюється наявними у цих дітей психологічними особливостями (Г. Грибань, С. Конопляста, В. Тарасун, Н. Чередніченко, ін.). серед них науковці визначають наступні: нестійка увага, недостатня спостережливість за мовленням в цілому та за окремими мовними явищами, недостатній розвиток словесно-логічного мислення, порушення вербальної пам'яті, недостатній розвиток самоконтролю за власним мовленням та порушення емоційно-вольової регуляції.

Висновки та перспективи дослідження. Процес опанування дієслівної лексики дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення відзначається специфікою, яка обумовлена: 1) лінгвістичними характеристиками дієслова: багатоаспектністю дієслова як лексичної одиниці з відповідним лексико-семантичним наповненням; роллю дієслова як компонента змістової структури речення з відповідними семантико-синтаксичними характеристиками; розгалуженістю семантико-сміслової структури дієслова з відповідними смисловими зв'язками; 2) психологічною сутністю дієслівної лексики, яка виявляється у відображенні динамічних характеристик об'єктивного світу з фіксацією когнітивного досвіду людей; 3) порушеннями загальнофункціональних та специфічних механізмів мовленнєвої діяльності, зокрема лексико-морфологічного та смислового рівнів. Перспективу вбачаємо у розробленні діагностичного інструментарію для практичного вивчення рівня засвоєння дієслівної семантики дошкільниками, у яких ЗНМ обумовлений різними етіофакторами з відповідною структурою мовленнєвого недорозвинення.

Бібліографія

1. Богуш, А.М. (2010). Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ: Слово, 374 с. **2. Грибань, Г.В.** (2005). Дослідження особливостей оволодіння дієслівною лексикою молодшими школярами із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії*. Вип. 2. Київ : Актуальна освіта, С.47–53. **3. Дишлева, С.М.** (2008). Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів. *Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01*. Київ, 2008. 18 с. **4. Калмикова, Л.О.** (2003). Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти. Київ : НМЦВО, 300 с. **5. Леута, О.І.** (2009). Дієслівні речення в українській літературній мові: структура, семантика, моделі. *Автореф. дис. ... д-ра філол. наук*. Київ, 2009. 35 с. **6. Леонтьев, А.А.**(1990). Психолінгвістический анализ семантики и грамматики: На материале онтогенеза речи. Москва: Наука, С.99. **7. Мілевська, О.П.** (2021). Специфіка засвоєння дієслівної семантики дітьми із загальним недорозвиненням мовлення: Materials of the XXVII the Intern. Science Conf. «Multidisciplinary academic research and innovation», Amsterdam, Netherlands, PP. 459–464. **8. Соботович, Е.Ф.** (1997). Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. Киев: ИЗМН, 1997. 44 с. **9. Трофименко, Л.І.** (2014). Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 104 с. **10. Уфимцева, А.А.** (1986). Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики. Москва: Наука, 1986. 240 с. **11. Цейтлин, С.Н.** (2000). Язык и ребенок: Лингвистика детской речи. Москва.: ВЛАДОС, 2000. 240 с. **12. Шахнарович, А.М.** (1974). К проблеме психолінгвістического анализа детской речи. *Автореф. дис... к-та філол. наук*. Москва, 24 с. **13. Tomasello, M.** (1992). First Verbs : A case study of early grammatical development. Cambridge, P.36-42. **14. Anisfeld, M.** (1984). Language development from birth to three. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, P.16-36.

References

1. Bohush, A.M. (2010). Movlennievyyi rozvytok ditei vid narodzhennia do 7 rokiv: monohrafiia. Kyiv: Slovo, 374 s. [in Ukrainian] **2. Hryban, H.V.** (2005). Doslidzhennia osoblyvostei ovolodinnia diieslivnoiu leksykoiu molodshymy shkoliaramy iz ZNM. Teoriia i praktyka suchasnoi lohopedii. Vyp. 2. Kyiv : Aktualna osvita, S.47–53. [in Ukrainian] **3. Dyshleva, S.M.** (2008). Adverbialna dystributsiia leksyko-semantychnykh hrup ukrainskykh diiesliv. Aavtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv, 2008. 18 s. [in Ukrainian] **4. Kalmykova, L.O.** (2003). Formuvannia movlennievyykh umin i navychok u ditei: psykholinhvistychnyi ta lindhvometodychnyi aspekty. Kyiv : NMTsVO, 300 s. [in Ukrainian] **5. Leuta, O.I.** (2009). Diieslivni rechennia v ukrainskii literaturnii movi: struktura, semantyka, modeli. Avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk. Kyiv, 2009. 35 s. [in Ukrainian] **6. Leontev, A.A.**(1990). Psykholinhvystycheskyi analiz semantyky y hrammatyky: Na materyale ontogeneza rechy. Moskva: Nauka, S.99. **7. Milevska, O.P.** (2021). Spetsyfyka zasvoiennia diieslivnoi semantyky

ditmy iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia: Materials of the XXVII the Intern. Science Conf. «Multidisciplinary academic research and innovation», Amsterdam, Netherlands, PP. 459–464. [in Ukrainian] **8. Sobotovych, E.F.** (1997). Psykholynhvystycheskaia struktura rechevoi deiatelnosty u mekhanizmy ee formyrovanyia. Kyev: YZMN, 1997. 44 s. [in Russian]. **9. Trofymenko, L.I.** (2014). Shliakhy podolannia zahalnoho nedorozvytku movlennia u ditei doshkilnoho viku : monohrafiia. Kirovohrad : Imeks-LTD, 104 s. [in Ukrainian] **10. Ufymtseva, A.A.** (1986). Leksycheskoe znachenye. Pryntsyp semyolohycheskoho opysanyia leksyky. Moskva: Nauka, 1986. 240 s. [in Russian]. **11. Tseitlyn, S.N.** (2000). Язык у rebenok: Lynhvystyka detskoï rechy. Moskva.: VLADOS, 2000. 240 s. [in Russian]. **12. Shakhnarovych, A.M.** (1974). K probleme psykholynhvystycheskoho analiza detskoï rechy. Avtoref. dys... k-ta fylol. nauk. Moskva, 24 s. [in Russian]. **13. Tomasello, M.** (1992). First Verbs : A case study of early grammatical development. Cambridge, P.36-42. **14. Anisfeld, M.** (1984). Language development from birth to three. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, P.16-36.

Стаття подана 11.11.2022 р.

УДК 378.147:376.011.3 - 056.2/.3

DOI 10.32626/2413-2578.2022-20.111-118

О. ОПАЛЮК

sedoy74@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5956-0163>

Л. ЛІСОВА

ruzhitska1605@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3758-0294>

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Відомості про авторів. Опалюк Олег Миколайович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Україна. E-mail: sedoy74@ukr.net; Лісова Людмила Іванівна, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри логопедії та спеціальних методик факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Україна. E-mail: ruzhitska1605@ukr.net

Contact. Opalyuk Oleh Mykolayovych, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychological, Medical and